

A legkisebb munkabérek megállapítása és a munkaidő szabályozása

ELŐADTA MAGASHÁZY BÉLA

Szociálpolitikai törvényalkotásunknak a gazdasági élet szempontjából vett legnagyobb fontosságú intézkedései kétségkívül azok, amelyek a legkisebb munkabérek megállapítására és a munkaidő' rendezésére irányulnak. Mindkét intézkedés oly messze-menő beavatkozási lehetőséget biztosít az államhatalomnak a gazdasági életbe, hogy szükségesnek látszik elsősorban ezeknek az intézkedéseknek indokait és célját vizsgálni.

A fenti intézkedések szociális szempontból vett fontosságát néhány statisztikai adat jellemzi a legjobban. A rendelkezésre álló statisztikai adatok az 1937. évben a bányászatban és kohászatban 43437 keresőt és 95.560 eltartottat, az iparban 736.465 keresőt és 631.255 eltartottat, a kereskedelemben és hiteléletben 142.088 keresőt és 106.961 eltartottat (1930. évi adat) tüntetnek fel. A három foglalkozási csoportban tehát összesen 921.990 keresőt, 833.776 eltartottal, azaz együtt 1,755.766 embert, kiknek sorsát a legkisebb munkabér megállapítás és a munkaidő rendezés befolyásolja. Ha az időközi fejlődést és a visszacsatolt Felvidék ipari népességét is figyelembe vesszük, a tízmilliós ország körülbelül egyötöd részét tekinthetjük e vonatkozásban érdekeltnek. Ez a számadat világít rá legjobban, hogy számszerűleg is mily tekintélyes népréteg sorsára gyakorolt befolyásról van szó. Figyelemmel kell lenni a kérdés fontosságának megítélésénél arra is, hogy a felsorolt foglalkozási csoportok a nemzeti termelésben túlnyomó részben mily kiválóan fontos munkakört töltenek be. Ily széles népréteg sorsának mikénti alakulása a nyugodt termelés, a társadalmi béke és így a nemzet jövője szempontjából közömbös nem lehet.

Az állami beavatkozás indokait tovább vizsgálva, a beavatkozás idején fennálló állapotokat kell szemügyre venni.

Az 1930-as évek elején lefolyt gazdasági válságban az árak lemorzsolódásával a munkabérek is erősen csökkentek. A termelés visszaesése folytán pedig a munkanélküliek tömege duzzadt hatalmasra. Ezek a kedvezőtlen körülmények a munkavállalók helyzetére további kihatással voltak. Így a zsúfolt munkapiac nagy munkáskínálatot, tehát nyomott béreket eredményezett, a nyomott bérek pedig sok esetben a munkaidő meghosszabbítására vezettek, amely ellen a munkavállalók nemcsak, hogy nem tiltakoztak, de azt sokszor maguk kezdeményezték, hogy jövedelmüket legalább ily módon tarthassák a megszokott színvonalon. Ennek folytán az egyébként is csökkent munkalehetőség még kevesebb munkás között oszlott meg, ami ismét újabb munkanélküliség forrása lett. Gazdasági válság idején ezt a helyzetet orvosolni aligha lehet, sőt az a válság után is fennmaradván, a munkanélküli tömegeknek a termelésbe való újbóli bejutását akadályozza.

A válság elmúltával bontakozott ki annak romboló hatása a munkavállalók szociális helyzetére, az 1920-as évtized vége felé kialakult bérszínvonal erős letörésében és a munkások foglalkoztatási idejének rendszertelenségében. A munkavállalók szociális helyzetének javulását a gazdasági erők szabad játékára bízni vajmi kevés eredménnyel kecsegtető kísérlet lett volna. A munkavállalók vázolt helyzetükben minden hatékony kezdeményezésre képtelenek voltak. A munkaadóktól a munkások sorsának javítására irányuló önkéntes, általános és főként hatékony kezdeményezést nem lehetett várni. A munkaadói oldalról az egyéni kezdeményezésnek csaknem áthidalhatatlan nehézségei vannak, mivel a jobb bért fizető vállalkozót a versenyviszonyok részére való kedvezőtlen eltolódása fenyegeti. Ily körülmények között külső tényező kezdeményezésére és általános hatalmi szóval való rendezésre volt szükség. A megoldás tehát csak az állami beavatkozás lehetett.

A beavatkozás nem késhetett, mivel az annakidején kialakuló fellendülés minden szociálpolitikai intézkedésre a legkedvezőbb alkalom. Nem késhetett a beavatkozás azért sem, mert ha a megisméltendő válságok legközelebbi időszakára szociális védelmi rendszerünket már kiépíteni akartuk, a természeténél fogva lassan haladó munkát idejében meg kellett kezdeni. A beavatkozás célja a munkavállalók szociális helyzetének javítása volt. Szolgáltatta azonban egyúttal az ipar jól felfogott érdekeit is, amidőn a munkaidő és a bérek általános rendezésével a béruszorán alapuló versenyt kiküszöbölve, a versenyviszonyok közel azonos nivóra hozását érte el.

Ezt megelőzően a munkaadó és a munkavállaló között a bér szabad egyezkedés tárgya volt és arranézve korlátozó intézkedés nem állott fenn.

A munkaidőt illetőleg az 1884: XVII. törvénycikkben, az úgynevezett ipartörvényben megállapított korlátozás volt hatályban, amely a felnőtt férfimunkás foglalkoztatására teljesen tág keretet adott. Csupán a nőkre és fiatakorúakra, azok egészségének és fejlődésének védelme szempontjából voltak különböző törvényekben foglalt korlátozások. A férfimunkások tekintetében a munkaidőt csak a sütőiparban állapította meg napi 10 órában külön törvény.

A vázolt helyzetben a beavatkozás módját illetőleg a kormányzat a legkisebb munkabérek megállapításának rendszerét és a napi 8, illetve heti 48 órás munkaidőnek bevezetését választotta. Mindkét intézkedést illetően elegendő külföldi tapasztalat állott rendelkezésre. A munkaidő a legtöbb európai államban hasonló értelemben volt rendezve a legkisebb bérek rendszerét pedig ugyancsak több államban már huzamosabb idő óta alkalmazták.

Az ezirányú munka nálunk a 6.660/1935. ML. E. sz. rendelet alapján indult meg. E rendelet kereteit tovább bővítette – az alapelvek változatlan hagyása mellett – a munkaviszony egyes kérdéseinek szabályozásáról szóló 1937: XXI. törvényckik és az annak végrehajtása tárgyában kiadott 3.000/1938. Ip. M. sz. rendelet.

A legkisebb bérek megállapítására irányuló munkában két jellegzetes periódust lehet ezideig megkülönböztetni. Az első időszakban a bérmegállapítást minden iparágra és minden kereskedelmi és iparkamarai kerületre külön-külön bérmegállapító bizottság végezte. Az eljárás tehát erősen széttagolt volt. A második időszakban a bizottságok feladatköre egy-egy ipari főcsoportra és az ország egész területére terjed ki, ami bizonyos központosítást és egyszerűsítést jelent. A bizottságok szervezetét és eljárásának szabályait a 3.000/1938. Ip. M. sz. rendelet tartalmazza. Lényege az idevágó rendelkezéseknek az, hogy a megfelelő érdekeltségek meghallgatásával a bizottság tagjainak egy-

harmadát a munkaadók, egyharmadát a munkavállalók képviselői közül kell kinevezni. A tagok egyharmadát pedig azok közül kell kinevezni, akik sem nem munkaadók, sem nem munkavállalók. A bizottság elnökei ma kizárólag, azelőtt pedig túlnyomórészt nyugalmazott magasállású bírák. A pártatlan tagok túlnyomórészt az illető szakmában jártassággal bíró nyugalmazott köztisztviselők.

Az egyes iparágakban a legkisebb munkabérek megállapítására kinevezett bizottságok az illető iparágban fizetendő legkisebb bérekre vonatkozó gondos előkészítés, az érdekeltek, valamint szakértők meghallgatása és részletes tárgyalás után, az eljárásra vonatkozó szabályoknak megfelelően, határozatot hoztak. A hozott határozatokat az érdekeltségnek tudomására adták. A határozat ellen az érdekeltek záros határidőn belül felszólalással élhettek. A felszólalási határidő lejártá után a beérkezett felszólalásokkal együtt a határozatot a bizottság elnöke a felszólalásokra vonatkozó véleményének közlése mellett a miniszter elé terjesztette. A miniszter a határozatot vagy megerősítette, vagy a megerősítést megtagadta, vagy pedig újabb megfontolás és tárgyalás végett a bizottságnak visszaküldötte. A határozatokat a miniszter nem módosíthatta. A bármi szempontból meg nem felelő határozat tehát a bizottsághoz újabb tárgyalásra visszakerült.

A miniszteri megerősítést elnyert határozatokban foglalt legkisebb bérek a megjelölt területen az egész iparágra kiterjednek. A határozatban foglaltaknál kisebb bér fizetése kihágás. Miután a legkisebb bérek ilymódon általános kötelező erővel bírnak, azoknak életbeléptetése a munkavállalók keresetének általános emelkedését eredményezte, de egyúttal a munkabérek leszorításán alapuló versenyt is kiküszöbölte.

Az 1935. év nyarától haladt ilymódon a munka mind több és több iparágra kiterjedően. Azok a jó eredmények, amelyek a munkabérmegállapításokat követték, az érdekelt munkásság igényét a bérmegállapítások iránt erősen felfokozták. Némely, különösen nehéz helyzetbe került iparágnál egy bérmegállapítással a viszonyokat már nem is lehetett rendezni. Volt rá eset, hogy az erősen letört bérek, négy egymást követő bérmegállapítás során emelkedtek fel, mai, már megelégedést keltő színvonalukra. A legkisebb munkabérek megállapító bizottságok munkája Budapest és környékére vonatkozóan indult meg. Ezek munkáját azonban hamarosan a vidékre is ki kellett terjeszteni. A vidéki bérek megállapítására az iparügyi miniszter legtöbbször az egyes kereskedelmi- és iparkamarák területére kiterjedő hatáskörrel külön-külön nevezett ki bizottságokat. A hozott határozatok hatálya ugyancsak az egyes kamarák területére terjedt ki. A legkisebb munkabérek megállapítása a vázolt alapokon folyt egészen 1938. év őszéig. Ekkor a működő bizottságok száma már 123-ra nőtt és 169 megerősített, hatályban lévő bérmegállapító határozat szabályozta az ipari béreket, a munkában álló ipari munkásság körülbelül 60%-ára kiterjedően.

Meg kell említeni, hogy a munkabérmegállapítással kapcsolatban azok eredményeiről az érdekeltek általában mindkét részről nagy elismeréssel nyilatkoznak. A munkások életszínvonalának emelése terén a bérmegállapítás komoly eredményeket mutat fel és sok bérharcnak vette elejét. A bérmegállapítás jelentőségét közgazdasági és társadalmi szempontból talán akkor lehet a legjobban felbecsülni, ha figyelembe vesszük, hogy a javuló konjunktúrával és a növekvő drágasággal kapcsolatban a magára hagyott munkásság mily elkeseredett bérharcokat vívott volna. Ha az ebből eredően feltétlenül bekövetkező munkabeszüntetések okozta közgazdasági kárt nézzük, úgy az elkerült anyagi veszteséget, ha pedig a bérharcok által előidézett szociális feszültséget nézzük, úgy az elkerült erkölcsi kárt mérhetjük fel. Ezek helyett a bérmegállapítás nyugodt ter-

melés mellett, a fennállott ellentétek nagyrészből való kiegyenlítését hozta magával. A bizottságokban való együttműködés azonkívül a munkaadót és a munkavállalót igen sokszor közelebb hozta egymáshoz.

A bérmegállapítás eljárási módjával az érdekeltek ugyancsak meg voltak elégedve. A munka azonban ezen az alapon mégsem folytatható tovább, mivel ez az eljárás lassú volt, a különböző határozatok között a kívánatos összhang nem volt meg és azonkívül a határozatok nagy száma és így az ellenőrzés mind bonyolultabbá válása a rendelkezések végrehajtását veszélyeztette. A bérmegállapítási eljárás terén tehát gyökeres reformra volt szükség, amely azonban nem érinthette a bizottságok működésének jól bevált alapelveit. Azok fenntartása mellett tehát 1938. év őszén, egy kivétellel valamennyi bizottságot feloszlattak, a Központi Statisztikai Hivatal beosztásának megfelelő ipari főcsoportok szerint alakított bizottságok nyertek kinevezést.

Ettől az időtől számíthatjuk a bérmegállapítás második periódusát, melynek jellemzője az ipari főcsoportok szerint alakított és az ország egész területére kiterjedő hatáskörrel felruházott bizottság. Az ezideig kinevezett bizottságok: 1. a vas- és fémipar, gépgyártó és közlekedési eszközöket gyártó, villamossági és műszeripar; 2. kő-, föld-, agyag- és üvegegyipar; 3. fa- és csontipar; 4. bőr-, sörté-, szőr- és tollipar; 5. fonó- és szövőipar; 6. ruházati ipar; 7. papírosipar; 8. élelmezési ipar; 9. vegyszer- és ruggyantaipar; 10. építőipar; n. sokszorosító ipar; 12. a bányászat; 13. a háziipar munkavállalóinak és a 14. kubikos munkáknál foglalkoztatottak béreinek megállapítására nyertek megbízást. Hatáskörük az ország egész területére kiterjed. Az iparban foglalkoztatott tisztviselők legkisebb fizetésének megállapítására kinevezett bizottság régebbi összetételében változatlanul fennmaradt. A nagyszámú iparágat felölelő ipari főcsoportokra alakított bizottságok tagjai az összes iparágak ügyeiben nem lehetnek tájékozottak. Ezért, hogy szakszerű munkát tudjanak végezni, az egyes iparágakban járatos egyéneket szakértőként meghallgatják és ezek közreműködésével biztosítják a megfelelő szakszerű munkát. A bizottságokba szakértők mind a munkaadók, mind a munkavállalók részéről benevezhetők, sőt az elnök pártatlan szakértőt is meghallgathat.

A bizottságok működése folyamatban van, már több iparágban hoztak határozatot. A munkájukra jellemző, hogy ezideig a határozatok nagyobb részét egyhangúlag, tehát a munkaadó és munkás közötti megegyezés alapján hozták. Ezeknek a bizottságoknak feladata a már meglévő határozatok átdolgozása is, azok egyszerűsítése és egyöntetűbbé tétele végett. Ez a munka szintén folyamatban van. Az új szervezetű bizottságok munkájának eddigi eredményei mindenben kielégítőek.

A munkaidő korlátozása, illetőleg a 8 órás munkanap bevezetése a legkisebb bérek megállapításával egyidejűleg és ahhoz hasonlóan ugyancsak iparágankint indult meg. Éspedig elsősorban azokban az iparágakban, ahol arra a gyakorlatban kialakult túlhosszú munkaidő vagy a nagymértékű munkanélküliség miatt a legnagyobb szükség volt. Természetes, hogy a munkaidőkorlátozásnak megvolt a maga ellenzéke. Elméleti és gyakorlati érvekkel igyekeztek kimutatni annak elhibázott voltát, jóllehet a tapasztalat éppen az ellenkezőt mutatja. Hatása a munkanélküliség felszívásában tagadhatatlanul igen jelentékeny, zavarokat pedig a termelésben megfelelő igyekezet és jószándék mellett még átmenetileg sem okoz. A munkaidőkorlátozás ellen felhozott érvek közül a leg-tetszetősebbek azoké, aki a nemzet előtt álló feladatok óriási tömegére hivatkozva a munka-energiák tértelenségére kárhaztatását látják abban és mint ilyent támadják. Ezzel szemben az a valóság, hogyha számot vetünk a jelenleg meg is oldható feladatokkal és a rendel-

kezesre álló munkaerővel, úgy megnyugodhatunk abban, hogy a korlátozott munkaidő sem akadályozza e feladatok elvégzését. E kérdés megítélésakor gondolni kell arra is, hogy a rövidebb munkaidő a munkásoknak kedvezőbb életviszonyokat, egészségük, munkaképességük megóvását, így a nemzet gyarapodását és erősödését is jelenti, ami a körülöttünk feltörekvő szaporább fajták között nagy nemzeti érdek.

Figyelembe kell venni, hogy a munkaidőt korlátozó rendeletek korántsem merevek, hanem számotvetve az élet körülményeivel nem rendelik el egyszerűen a napi 8 órás munkát, hanem ahol arra közérdekből, gazdasági szempontból vagy az illető iparág vagy foglalkozás természete miatt szükség van, kivételeket engednek meg.

A munkaidőt korlátozó rendeleteket az első időben ugyancsak iparágankint adták ki. Az ily módon való rendezés azonban lassan haladt, főként az érdekeltségek által igényelt hosszas tárgyalások miatt. Ezért még az 1938. év folyamán e téren is az ipari főcsoportok szerint való szabályozásra kellett áttérni. Jelenleg az alábbi munkaidőre vonatkozó rendeletek vannak hatályban:

1. a vas- és fémiparra, gépgyártásra stb., a 45/1939. Ip. M. sz.; 2. a kő-, föld-, agyag- és üvegiparra, a 48/1939. Ip. M. sz.; 3. a fa- és csontiparra, a 43/1939. Ip. M. sz.; 4. a bőr-, sörte stb. iparra, a 47/1939. Ip. M. sz.; 5. a fonó- és szövőiparra, az 500/1937. Ip. M. sz.; a kárpitosiparra a 255/1936. Ip. M. sz.; 6. a ruházati iparból a szabóiparra, a 20/1938. Ip. M. sz.; a cipész, csizmadia iparra, a 25.800/1936. Ip. M. sz.; 7. a papirosiparra, a 46/1939. Ip. M. sz.; 8. az élelmezési iparból a molnár iparra, a 27.621/1937. Ip. M. sz.; a mészáros- és hentesiparra, az 1.100/1938. Ip. M. sz.; a sör-, maláta-, szikviz- stb. iparra, a 49/1939. Ip. M. sz.; 9. a vegyészeti iparra, a 44/1939. Ip. M. sz.; 10. a sokszorosító iparra, a 16.500/1936. Ip. M. sz.; végül 11. a tisztviselők munkaidejét a 3.000/1938. Ip. M. sz. rendelet állapítja meg, heti 44 órában.

Az építőipar leszámításával az ipari munkásság körülbelül 94%-ának munkaideje nyert rendezést. A teljes rendezés a munkaidőre vonatkozó rendeleteknek a még rendezetlen iparágakban való előkészítésével folyamatban van.

A rendelettervezetek előkészítésekor a tervezeteket az érdekeltségeknek hozzájárásra megküldik. A beérkezett észrevételek legalaposabb átvizsgálása és a rendelettervezetnek az Országos Ipartanács által való letárgyalása után kerül a rendelet kiadásra. Az érdekeltségek tehát e rendeletek előkészítésébe is messzemenően be vannak vonva.

Mind a legkisebb bérek, mind a munkaidőkorlátozás bevezetése fokozatosan haladt előre, szemelött tartva azt az elvet, hogy a szociálpolitikai intézkedések helyesen csak a gazdasági élet és a termelés érdekeit is figyelembe véve valósíthatók meg. Külföldi példák mutatják, hogy az elhamarkodott, a gazdasági élet teherbíróképességét vagy a termelés szempontjait figyelembe nem vevő szociálpolitikai intézkedések maguktól összeomlanak, nagy kárt okozva a nemzet gazdasági életének és még nagyobb kárt éppen a gondoskodás alá vett néprétegnek. Nem hagyható figyelmen kívül az az erkölcsi kár sem, amely hasonló esetben az állami gondoskodásba vetett hit megingásából eredhet és ami a jövőre nézve súlyos kihatással lehet. Ezeknek elkerülése végett haladt szociálpolitikánk az eddigi – éspedig amint azt az eredmények és a fejlődés töretlen vonala mutatja – helyes utakon.

A legszebb szociálpolitikai intézkedések is üres és hatástalan papirosrendelkezések maradnak, ha azokat a közigazgatás nem tölti ki tartalommal és nem segíti az életben való megvalósulásra. A közigazgatásnak a szociálpolitikában betöltött, kiemelkedően fontos szerepe tette szükségessé, hogy az említett kérdésekkel a közigazgatás szociális feladataival foglalkozó tanfolyamon ily behatóan foglalkozzunk. Ugyancsak ezek a szem-

pontok vezetik az iparügyi minisztériumot abban az elgondolásában is, amikor a szociálpolitikai intézkedések gyűjteményes kiadásáról gondoskodik, hogy azt a közigazgatási hatóságok rendelkezésére bocsátva^ azok munkáját megkönnyítse és így a szociálpolitikai intézkedések végrehajtását, illetve azok mikénti végrehajtásának ellenőrzését a lehető leghatályosabbá tegye.

Azok a tapasztalatok, amelyek az 1937: XXI. törvénycikk előkészítésekor rendelkezésre állottak, szükségessé tették, hogy a törvény az ellenőrzés hatályosabbá tételére vonatkozó külön intézkedésekre is felhatalmazást adjon. Ezt a felhatalmazást a törvény 18. §-a adja meg és annak alapján a 3000/1938. Ip. M. sz. rendelet a szükséges intézkedéseket meg is teszi. Ezek az intézkedések kétirányúak, és pedig egyfelől az egyes törvényhatóságokban létesítendő ellenőrző bizottságok alakítására, másfelől új szervnek, az ú. n. ellenőrző miniszteri biztosi intézménynek alapítására adtak módot. Az 1937: XXI. törvénycikk végrehajtási utasításának külön fejezete foglalkozik az ellenőrzés kérdésével, körülírva az ellenőrző bizottságok alakításának módját és eljárási szabályait, valamint a miniszteri biztos ügykörét. A felhatalmazás alapján az iparügyi miniszter a kereskedelem- és közlekedésügyi miniszterrel egyetértve valamennyi törvényhatóság területén megalakította az ellenőrző bizottságokat az ipar és a kereskedelemre kiterjedő hatáskörrel. A bizottságokat paritásos alapon alakította meg, azok három tagja a munkaadók, három tagja pedig a munkavállalók sorából kerül ki. A bizottság elnöke és helyettese pedig az illető törvényhatóság tisztviselője. A bizottság jegyzőjének teendőit a törvényhatóság első tisztviselője által kijelölt jegyző végzi.

Az ellenőrző bizottság negyedévenként legalább egy ízben összeül és a törvény és az annak alapján kiadott rendelkezések ellen elkövetett visszaéléseket tárgyalja. A visszaélést elkövetőkkel szemben a bizottság a megfelelő eljárás megindítása végett az illetékes hatósághoz fordulhat.

E bizottságok létesítésével elérni kívánt cél az volt, hogy olyan szerv létesüljön, amelyhez a munkások panaszaikkal közvetlenül fordulhatnak és ahol azt munkahelyük elvesztésének veszélye nélkül előadhatják. Ez a bizottság a felmerült panaszokat a munkaadó és munkavállaló tagok közötti közvetlen eszmecserével tisztázhatja, azokat közvetlen közbelépésével a legtöbb esetben orvosolhatja és így a békés együttműködést a termelésben nagymértékben előmozdíthatja. Természetesen, amennyiben szükséges, a kihágási eljárás megindítása iránt is intézkedhet. A bizottságok részletes tájékoztatására és a közvetlen érintkezés felvételére az iparügyi minisztérium nagy súlyt vet és a lehetőséghez képest erre minden alkalmat megragad. A megfelelő együttműködés kiépítése után a legjobb reményeket fűzhetjük a bizottságok működéséhez. Az állandó tájékoztatás érdekében a bizottságok jegyzőkönyvei és jelentései tesznek igen jó szolgálatot. A bizottságok működésének eredménye már mutatkozik a minisztériumhoz vidékről azelőtt nagyszámban befutott panaszok megcsappanásában.

A miniszteri biztosok szintén a szociális rendelkezések ellenőrzése körül töltenek be fontos munkakört. Működésük iránya és területe azonban az ellenőrző bizottságokétól eltérő. A miniszteri biztos a minisztériumnak közvetlenül alárendelt szerv, amely a minisztériumtól nyert utasítások alapján végzi konkrét, kijelölt esetekben az ellenőrzés munkáját. Jelenleg három miniszteri biztos működik, egy az ipar, egy a kereskedelem és egy a bányászat területén. Működésük eddigi eredményei a hozzáfűzött várakozásokat minden tekintetben kielégítették. Mind az ellenőrző bizottságoknak, mind a miniszteri biztosoknak működése azonban csak kiegészítő tevékenység a közigazgatásra e téren háruló feladatok megoldásában.